

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

RYSSLAND - Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 31 december 2019

I. SAMMANFATTNING

Respekten för de mänskliga rättigheterna i Ryssland fortsätter att försämrans sedan protestvågen mot valfusk och korruption 2011-12 och Vladimir Putins återkomst till presidentposten 2012. Antalet repressiva åtgärder har ökat markant med lagstiftning, propaganda och en politiserad rättsapparat som huvudsakliga verktyg. Antalet personer som anses ha dömts på politiska grunder ökar.

Utrymmet för det civila samhället fortsätter att krympa, bland annat till följd av lagarna om så kallade utländska agenter och oönskade organisationer. Trakasserier, våld och politiskt motiverade rättsliga åtgärder mot människorättsförsvarare och oppositionella är vanligt förekommande. Även repressalier mot advokater och jurister som försvarar människorättsförsvarare och oppositionella ökar.

Lagstiftning mot bland annat extremism, landsförräderi, terrorism och separatism används för att tysta oliktkänkande och kritiker. Under 2019 tillkom tre nya lagar som bidrar till att ytterligare kringskära yttrandefriheten: lagen om spridning av falska nyheter; lagen om spridning av information som uppvisar uppenbar respektlöshet mot samhället, staten och statliga organ; samt lagen om ett suveränt internet. Självcensuren bedöms ha ökat bland såväl medier som konstnärliga utövare.

Den lagstadgade mötesfriheten inskränks av myndigheterna. Rättsliga åtgärder mot organisatörer av och deltagare i fredliga demonstrationer som kritiserar makten förekommer i hög utsträckning.

Tortyr och misshandel utförda av företrädare för rättsvårdande myndigheter förekommer. Straffriheten för attacker mot människorättsförsvare och oppositionella är utbredd.

Situationen i norra Kaukasien är fortsatt mycket svår. Tvångsbortföranden, tortyr och omänsklig behandling, samt skenrättegångar och utomrättsliga avrättningar är vanligt förekommande. Särskilt allvarlig är situationen i Tjetjenien.

Den ortodoxa kyrkan har en särskild relation till statsmakten. Religiösa grupper som går utanför ramen för vad som anses accepterat motarbetas. Vissa religiösa organisationer klassas som extremistiska och dess anhängare förföljs och fängslas. Antalet personer som dömts för extremism på grund av sin religiösa tillhörighet har ökat markant.

Levnadsstandarden försämrades 2014-2019 till följd av sjunkande reallöner och minskande sociala utgifter. Folkhälsan har samtidigt förbättrats, bland annat tack vare riktade åtgärder mot alkohol- och tobakskonsumtion. En särskild satsning pågår för att effektivisera sjukvården, vilket samtidigt har lett till ett minskat antal vårdinrättningar.

Diskriminering och våld mot kvinnor och flickor är vanligt förekommande. Kvinnor i norra Kaukasien är särskilt utsatta. Våld i nära relationer leder varje år till tusentals dödsfall. Ryssland saknar specifik lagstiftning mot våld i nära relationer och sexuella trakasserier. Ryssland har en hög andel kvinnor på ledande företagsbefattningar men i det politiska livet är kvinnor klart underrepresenterade. Viktiga åtgärder har vidtagits för att bekämpa människohandel, som dock fortfarande är ett stort problem.

Framsteg har gjorts i lagstiftning om barnets rättigheter, men genomförandet är bristfälligt. Barnaga är fortsatt tillåtet. Antalet föräldralösa barn har minskat.

Det finns ingen lagstiftning som förbjuder homosexualitet, men diskriminering på grund av sexuell läggning är vanligt förekommande. Homosexuella personer kan inte registrera partnerskap eller adoptera barn. Lagstiftning som förbjuder främjande av icke-traditionella familjevården hos barn används som verktyg för att försvåra för hbtq-relaterad verksamhet.

Asyllagstiftningen tillämpas mycket restriktivt. Lagstiftningen för migrantarbetare har skärpts samtidigt som antalet våldsamma övergrepp mot dessa har minskat.

Situationen för personer med funktionsnedsättning i Ryssland är fortsatt svår, men har förbättrats de senaste åren, bland annat till följd av nationella program och ratificering av internationella konventioner på området.

II. RÄTTSSTATENS PRINCIPER

Ryssland kan inte anses vara en fungerande rättsstat. Enligt författningen är statsorganen underordnade lagen och domstolarna oberoende, men dessa principer åtföljs selektivt och åsidosätts ofta i politiskt känsliga fall och ibland till följd av korruption inom rättsväsendet. Sedan protestvågen 2011-2012 har politiseringen av rättsapparaten ökat markant. Påtryckningar från statliga myndigheter liksom mutor har avsevärd negativ inverkan på rättsväsendets arbete. Ryssland rankades på plats 88 av 126 på *World Justice Projects* rättstatsindex 2019.

Reglerna för att utse domare och utdela disciplinära åtgärder gentemot dessa ger inte tillräckliga garantier för objektiva och rättvisa förfaranden. Bristen på oberoende förvärras av ett straffrättsligt system som gynnar åklagaren, vilket strider mot jämlikhetsprincipen.

Omkring 15 000 av klagomålen till Europadomstolen 2019 kom från ryska medborgare. Det motsvarar en fjärdedel av samtliga klagomål och utgör nästan en fördubbling jämfört med 2017. Flera civilsamhällsorganisationer pekar på att ökningen kan avspegla en ökad medvetenhet om mänskliga rättigheter hos den ryska befolkningen.

Åren 2018-2019 fälldes Ryssland i 238 respektive 186 mål i Europadomstolen för de mänskliga rättigheterna, flest av alla parter. Ryssland betalar som regel ut ekonomisk ersättning till klaganden, men problemet med bristande rättighetsskydd kvarstår.

Enligt en lag från 2015 har den ryska författningsdomstolen mandat att avgöra huruvida beslut av Europadomstolen är förenliga med den ryska författningen och kan verkställas av ryska myndigheter. Lagen tillämpades för första gången 2016 med resultatet att författningsdomstolen godkände justitieministeriets begäran att inte tillämpa Europadomstolens beslut om

fångars rösträtt. Beslutet om fångars rösträtt har dock sedermera delvis implementerats.

Maktmissbruk, ineffektivitet, godtycklig rättstillämpning och korruption är vanliga problem inom stora delar av den ryska statsförvaltningen. Ryssland har anslutit sig till OECD:s antikorrupsionskonvention, men resultaten är otillfredsställande främst på grund av bristande implementering. 2019 rankades Ryssland på plats 137 av 180 i *Transparency Internationals* index över upplevd korruption jämfört med plats 138 året före. Satsningen på informations- och kommunikationsteknologi har underlättat något för den enskilde medborgaren att få en rättvis och effektiv handläggning av sina ärenden.

I Ryssland finns en ombudsman för mänskliga rättigheter och en ombudsman för barnets rättigheter. Den nuvarande ombudsmannen för mänskliga rättigheter har uppmärksammat flera högprofilerade politiskt motiverade rättsfall och i kraft av sitt ämbete krävt rättvisa rättegångar. Det finns även regionala ombudsmän för mänskliga rättigheter. Effektiviteten varierar och självständigheten undermineras ofta av myndigheterna.

Presidentens råd för mänskliga rättigheter har mandat att övervaka systemiska problem i lagstiftningen och enskilda människorättsfall. Rådet har bidragit till att skapa uppmärksamhet kring kränkningar av mänskliga rättigheter, men människorättsorganisationer har uttryckt tvivel över hur rådet kommer agera under dess nya ordförande som utnämndes i oktober 2019.

Rättssäkerhet

Den ryska författningen garanterar domstolars oberoende, men rättsväsendet är såväl politiserat som korrupt och används även för att bestraffa oppositionella och människorättsförsvarare. Påtryckningar från politiska makthavare på domare om hur de ska döma i individuella fall bedöms vara vanligt förekommande.

Bristen på oberoende förvärras av ett straffrättsligt system som gynnar åklagaren vilket strider mot principen om parternas likställdhet i processen. Rätten till en rättvis rättegång undergrävs av en selektiv tillämpning av principen om oskuldspresumtion. Enligt ombudsmannen för de mänskliga

rättigheterna var andelen friande domar i straffrättsliga mål 0,25 procent 2018 jämfört med 0,30 procent 2017.

Repressiva åtgärder har lett till ett ökat antal politiska fångar i Ryssland. Enligt människorättsorganisationen Memorial fanns det 314 politiska fångar i december 2019, vilket är en påtaglig ökning jämfört med 2017 då antalet var 117. Ökningen beror främst på ett stigande antal personer som har fängslats på grund av sin religionstillhörighet.

Under 2019 frigavs 57 politiska fångar, delvis som resultat av en fångutväxling mellan Ryssland och Ukraina vilken inbegrep den ukrainske dokumentärfilmaren Oleg Sentsov. Bland Memorials listade politiska fångar återfinns bland annat personer dömda till fängelsestraff efter de så kallade Moskvaprotesterna sommaren 2019, extremist- och terroristanklagade troende tillhörande Jehovas Vittnen och Hizb ut-Tahrir samt anarkister och antifascister anklagade för att ha upprättat en terroristorganisation kallad Nätverket. Människorättsförsvararen Jurij Dmitrijev kvarstår på listan sedan nya anklagelser riktades mot honom under 2018.

År 2016 sänktes straffmyndighetsåldern från 16 till 14 år för vissa terrorismrelaterade brott. Det har förekommit att militärdomstolar använts för denna typ av brott.

Straffrihet och ansvarsutkrävande

Straffriheten är utbredd för vissa grupper i det ryska samhället, framförallt bland makthavare och deras närmare krets, företrädare för rättsvårdande myndigheter, högre befattningshavare i de väpnade styrkorna samt företrädare för viktiga affärsintressen, såsom olje- och gasbolag. Brottbegångna av personer inom dessa kategorier utreds sällan och eventuella domar blir ofta villkorliga eller ytterst milda. Enligt *Moscow Helsinki Group* frias tjänstemän från rättsvårdande myndigheter tio gånger oftare än andra medborgare och hälften av dem döms endast till villkorlig dom. Särskilt utbredd är straffriheten i norra Kaukasien, främst Tjetjenien.

År 2016 utfärdade presidenten ett dekret om att Ryssland återkallade sitt undertecknande av Romstadgan för den Internationella brottmålsdomstolen (ICC). Romstadgan undertecknades år 2000 men ratificerades aldrig. Beslutet om utträde fattades två dagar efter att ICC beskrivit situationen på Krim och i Sevastopol som liktydigt med en internationell väpnad konflikt

mellan Ryssland och Ukraina, och förklarat att krigets lagar fortsätter att vara tillämpliga så länge som situationen på Krim och i Sevastopol uppgår till en pågående ockupation.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Trots författningens föreskrifter råder ingen reell maktindelning och det går inte att tala om verkligt demokratiska institutioner i Ryssland. Den politiska makten är koncentrerad till den federala verkställande makten, främst presidenten och dennes administration. Den lagstiftande och dömande makten saknar oberoende och utnyttjas av den verkställande makten. Maktstrukturen från federal till kommunal nivå lämnar lite utrymme för medborgarinflytande. Sedan 2003 har det ryska parlamentets underhus, statsduman, dominerats av fyra partier som i viktiga frågor stödjer presidentens linje. Verkligt oppositionella partier och politiker motarbetas systematiskt och är inte representerade i statsduman. Antalet våldsamma överfall, rättsliga åtgärder och smutskastningskampanjer i statliga medier mot oppositionella har ökat de senaste åren. År 2015 mördades den välkände oppositionspolitikern Boris Nemtsov i centrala Moskva och de senaste åren har flera oppositionspolitikere, bland andra Aleksej Navalnyj och Ilja Jasin, utsatts för allehanda trakasserier och politiskt motiverade rättsliga åtgärder inklusive kortare frihetsberövanden.

Kvinnor och män har lika rösträtt och valbarhet till offentliga uppdrag, men kvinnor är alltfjämt underrepresenterade i det politiska livet. År 2019 var 73 av 450 ledamöter i parlamentets underhus, statsduman, och 29 av 170 ledamöter i parlamentets överhus, federationsrådet, kvinnor. Federationsrådets talman, enligt författningen tredje i rang efter presidenten och premiärministern, är kvinna. Av regeringens 30 ministrar är endast tre kvinnor och bland de regionala ledarna återfinns en kvinna.

Flera av lokal- och regionalvalen 2019 präglades enligt oberoende valobservatörer av omfattande överträdelser av demokratiska principer. Varken de sexton guvernörsvälerna eller parlamentsvalen i Moskva, Sankt Petersburg, Tatarstan och Tyva betraktades som fria och rättvisa. Organisationen för säkerhet och samarbete i Europas (OSSE) byrå för demokratiska institutioner och mänskliga rättigheter (ODIHR) bedömde att presidentvalet 2018 ägde rum i en mycket kontrollerad juridisk och politisk

miljö som karaktäriserades av fortsatt undertryckande av kritiska röster. Begränsningar i rättigheterna till församlings-, förenings- och yttrandefrihet och av kandidatregistrering ledde till att verklig konkurrens saknades. ODIHR fann även problem med medias favorisering av den sittande presidenten, respekten för valhemligheten, rösträkningen, påtryckningar att rösta samt gripanden av aktivister. Den sammanfattande slutsatsen var att omständigheterna kring valet stred mot en rad av Rysslands åtaganden i OSSE och mot internationella standarder.

Majoriteten av Rysslands tv-kanaler är, direkt eller indirekt, statskontrollerade. De används regelmässigt för statlig propaganda och för att svärta ner och misstänkliggöra oppositionella. De ger i princip inget utrymme åt verkligt oppositionella att själva framföra sina ståndpunkter eller åt kritik av presidenten och dennes politik.

Det civila samhällets utrymme

Sedan protestvågen 2011-2012 har utrymmet för civilsamhället krympt avsevärt, i synnerhet för organisationer som ägnar sig åt att försvara politiska och medborgerliga rättigheter. Hot, våld och missbruk av rättssystemet mot människorättsförsvarare är vanligt förekommande, och förövarna ställs sällan till svars. Kvinnliga människorättsförsvarare rapporteras vara extra utsatta. Situationen är särskilt svår i norra Kaukasien.

Utrymmet för det civila samhället fortsätter att krympa, bland annat till följd av lagarna om så kallade utländska agenter och oönskade organisationer. Lagen om utländska agenter från 2012 innebär att civilsamhällesorganisationer som anses bedriva politisk verksamhet och mottar finansiering från utlandet måste registrera sig hos justitieministeriet som ”utländska agenter”. Begreppet politisk verksamhet definieras brett och inkluderar exempelvis genomförande av opinionsundersökningar, offentliga debatter och valövervakning.

Etiketten ”utländsk agent” är starkt stigmatiserande då den under Sovjettiden användes för att beteckna spioner och landsförrädare. Förutom stigmatiseringen löper dessa civilsamhällesorganisationer en ständig risk att bötfällas om de underlåter att kvartalsvis rapportera till justitieministeriet och tydligt markera sin agentstatus på hemsidor och skriftligt material. Sedan 2014 kan justitieministeriet klassificera organisationer som utländska agenter även utan domstolsbeslut. Organisationer som inte listats står ofta

mellan valet att avstå från utländsk finansiering och då inte kunna fullfölja sin verksamhet eller att fortsätta ta emot utländska medel och därmed riskera listning. Att flera stora givare genom lagen om oönskade agenter är förbjudna i Ryssland begränsar också möjligheterna till finansiering.

Under 2019 var 74 organisationer listade som utländska agenter vilket är en minskning sedan 2016 då 150 organisationer var listade. Minskningen beror främst på att många organisationer upplösts på grund av finansiella svårigheter orsakade av stämplingen, men också på att myndigheterna avfört dem som inte längre tar emot utländska medel eller anses bedriva politisk verksamhet.

Under november 2019 upplöste rysk domstol två välrenommerade människorättsorganisationer; människorättsveteranens Lev Ponomarjovs rörelse ”För mänskliga rättigheter” och organisationen för urfolksrättigheter *Center for Support of Indigenous Peoples of the North* på grund av påstådda upprepade förseelser mot lagen om utländska agenter. Enligt människorättsorganisationer är domstolsbesluten politiskt motiverade. Sedan mars 2017 har Europadomstolen tagit emot 76 ryska organisationers klagomål mot lagen om utländska agenter. Tidpunkt för slutgiltig dom i fallet är ännu inte fastlagd.

Riksåklagaren kan sedan 2015 beteckna utländska och internationella organisationer som oönskade om de anses underminera statens säkerhet, det nationella försvaret eller den konstitutionella ordningen. Under 2019 stämplades ytterligare fyra organisationer som oönskade, totalt 19 till antalet jämfört med elva vid slutet av 2017.

Anastasia Tjevtjenko, tidigare koordinator för rörelsen Öppna Ryssland, var den första fysiska person mot vilken ett straffrättsligt åtal väcktes för samröre med en oönskad organisation. Tjevtjenko sitter i husarrest sedan februari 2019. Flera liknande mål väntar på dom.

Presidenten avsätter varje år betydande medel till civilsamhället, motsvarande cirka en miljard svenska kronor för 2019. Medlen går främst till organisationer som är knutna till staten, har verksamhet som ligger i linje med den ryska ledningens politik eller genomför socialt arbete. Flera civilsamhälleorganisationer med större oberoende från staten är istället beroende av gräsrotsfinansiering.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Rysslands författning förbjuder tortyr. Inrikesministeriets uppförandekod för polisen fastställer att övervåld, trakasserier och övergrepp inte är tillåtet, inklusive under förhör. Trots detta är tortyr och misshandel utförd av rättsvårdande personal fortsatt ett allvarligt problem. Det finns trovärdiga rapporter om polisvåld under såväl gripanden som förhör. Särskilt oroväckande är situationen i norra Kaukasien där det förekommer bortrövanden och tortyr av anhöriga till misstänkta terrorister och människorättsförsvarare. Förnedrande behandling och tortyr rapporteras vara utbredd på landets fängelser. Under 2018 avled 2729 intagna, vilket är ett betydligt högre antal än genomsnittet per 1000 fångar i Europa i övrigt. Endast ett fåtal anmälningar om misshandel begången av fängelsepersonal leder till åtal.

Enligt *Amnesty International* kan även vissa fall av transporter av fångar mellan anstalter klassificeras som tortyr och omänsklig behandling på grund av undermåliga förhållanden. Allmänhetens insyn i fångars levnadsförhållanden är begränsad, liksom fångarnas kontaktmöjligheter med anhöriga och advokater.

Det har gjorts insatser för att minska pennalismen mot värnpliktiga, men denna förblir ett stort problem. Det ryska försvarsministeriet har sedan flera år tillbaka slutat att publicera uppgifter offentligt om avlidna soldater. År 2019 antogs en lag om förbud mot användning av smarta telefoner bland de värnpliktiga på militäranläggningar, vilket enligt vissa bedömare riskerar att minska insynen ytterligare.

Prostitution och människohandel fortsätter att vara ett stort problem, men viktiga lagändringar har antagits och Ryssland samarbetar med Europol och Interpol i dessa frågor. Fortfarande saknas dock en nationell handlingsplan och en central myndighet för frågorna. *Global Slavery Index* bedömde att 794 000 människor levde i slavliknande förhållanden i Ryssland 2018.

Dödsstraff

Ryssland är det enda av Europarådets 47 medlemsländer som inte ratificerat Europakonventionens protokoll nr. 6 om avskaffande av dödsstraffet i fredstid. Ryssland har inte heller skrivit under eller ratificerat

Europakonventionens protokoll nr. 13 om ett fullständigt avskaffande av dödsstraffet. Ett moratorium råder dock och inga avrättningar har skett sedan 1996.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Kravet på registrering av bostads- och vistelseplats kvarstår. Ryska medborgare får inte vistas mer än 90 dagar på annan plats än bostadsorten utan registrering. Polisen har rätt att kräva identifiering av medborgare på offentliga platser, men endast om det finns skäligen misstanke om brott. Flera människorättsorganisationer menar dock att polisen tillämpar denna möjlighet godtyckligt och ofta mot personer som uppfattas ha ett "icke-slaviskt utseende".

Det är vanligt med långa häktningstider och enligt lag kan en gripen hållas i förvar i 48 timmar utan beslut om häktning. Efter domstolsbeslut kan gripandet förlängas med högst 72 timmar. I väntan på rättegång begränsas häktningstiden till två månader men denna kan förlängas efter beslut i domstol.

Sedan 2015 har den federala säkerhetstjänstens befogenhet att använda skjutvapen för att förhindra storskaliga upplopp och hindra grupper av personer som begår olagliga handlingar. Detta har väckt oro bland människorättsförsvarare även om inga fall av tillämpning av denna befogenhet har rapporterats.

Det förekommer regelbundet uppgifter om godtyckliga frihetsberövanden och ofrivilliga försvinnanden i norra Kaukasien. Få förövare ställs till svars.

Trots att den ryska författningen garanterar ryska medborgares rätt att lämna Ryssland, omfattas idag omkring fyra miljoner statstjänstemän som anses hantera känslig information av förbud att utan särskild prövning lämna landet. Även personer med obetalda skulder kan beläggas med utreseförbud.

År 2018 hade Ryssland enligt Europarådet 418 fångar per 100 000 invånare, högst av alla medlemsländer. Enligt Rysslands kriminalvård fanns det 434 000 fångar i oktober 2019 jämfört med 470 000 i december 2018.

Såväl regionala människorättsombudsmän som oberoende regionala övervakningskommittéer bevakar de intagnas rättigheter, de senare har dock knutits allt närmare statsmakten och försvagats av underfinansiering.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Sedan Putins makttillträde 2000 har yttrandefriheten successivt begränsats i Ryssland. Denna utveckling har accelererat efter protesterna 2011-2012 och statens kontroll över medierna, internet och telekommunikation har skärpts avsevärt. År 2016 antogs de så kallade *Jarovaja*-lagarna, som bland annat innebär att ryska myndigheter har rätt att få tillgång till innehållet i all elektronisk kommunikation. Nätleverantörer måste installera utrustning som underlättar förbindelsen med den ryska federala säkerhetstjänsten (FSB). Under 2018 infördes även krav på att teleoperatörer ska spara kunddata i sex månader för utlämnande på begäran av FSB.

Under 2019 antogs tre lagar som ytterligare inskränkte yttrandefriheten, i synnerhet på internet. Det gäller bland annat spridning av falska nyheter och spridning av information som uppvisar ”uppenbar respektlöshet” mot samhället, staten och statliga organ på internet. Lagarna möjliggör för myndigheterna att blockera hemsidor som inte tagit bort information inom 24 timmar. Överträdelser kan bestraffas med böter och i vissa fall häkte i upp till 15 dagar.

I november 2019 trädde lagen om ett suveränt internet i kraft. Lagen syftar enligt lagstiftarna till att kunna säkerställa en självständig drift av den ryska delen av internet och kommer att möjliggöra för ryska myndigheter att utöva större kontroll av den inhemska internettrafiken genom blockering av viss trafik eller specifika servrar samt begränsning av tillgången i vissa regioner.

Alla större ryska tv-kanaler, den viktigaste informationskällan för de flesta ryska medborgare, kontrolleras direkt eller indirekt av staten. Oberoende politiska krafter har ytterst begränsad tillgång till sändningstid och är regelbundet föremål för smutskastningskampanjer i statliga medier. Sedan 2016 är utländskt ägande och inflytande i ryska mediebolag begränsat till 20 procent. I takt med minskande utländskt ägande och inflytande ökar möjligheten för statsmakterna att utöva politiska påtryckningar. År 2019 placerade sig Ryssland på plats 149 av 180 länder i Reportrar utan gränsers pressfrihetsindex.

År 2017 antog parlamentet lagändringar som innebär att mediehus som är registrerade utomlands eller finansieras direkt eller indirekt med utländska medel måste registrera sig som ett så kallat utländskt medium som utövar funktionen av en utländsk agent. Precis som medborgarorganisationer måste mediehus vända sig till justitieministeriet för att listas, och därefter rapportera sina aktiviteter och genomgå regelbundna revisioner. Om mediehusen inte följer dessa steg kan de förbjudas i Ryssland. I slutet av 2019 hade tio mediehus listats som utländska agenter

I december 2019 skrev president Putin under en lagändring som innebar att även fysiska personer kan klassas som utländska agenter om de sprider information från medier som i sin tur är klassade som utländska agenter samt om de mottar utländsk finansiering.

Lagstiftning för att bekämpa terrorism och extremism används i hög utsträckning för att inskränka yttrandefriheten. Flera människorättsorganisationer menar att de båda begreppen tolkas på ett sätt som tillåter godtycklig och politiserad tillämpning. Uttalanden som kan anses underblåsa extremism eller hat genom spridning av inlägg på nätet är i vissa fall straffbara med upp till fem års fängelse. År 2014 skärptes straffet för vad som benämns som uppmaningar till separatism och undergrävande av Rysslands territoriella integritet till fem års fängelse. Enligt civilsamhälleorganisationen *SOVA-centret* dömdes 192 personer för extremistiska uttalanden år 2019 jämfört med 253 året innan. Sedan 2014 kan så kallad förfälskning av historiska fakta, särskilt rörande nazismen, samt vanhedrande av militära symboler och minnesdagar leda till fängelsestraff.

Förräderilagstiftningen utvidgades år 2012 och inbegriper nu inte bara otillbörliga kontakter med utländska regeringar utan även med internationella organisationer. Flera människorättsorganisationer menar att definitionen av vad som utgör statshemligheter är vag vilket ökar utrymmet för godtycklig användning av lagen. År 2015 utvidgades förteckningen över statshemligheter till att inkludera ”information om ryska förluster i krig och i specialoperationer i fredstid”.

År 2013 infördes ändringar i strafflagen som innebar såväl bötes- som fängelsestraff för ”kränkning av religiösa tro och medborgares känslor”. Ändringen tillkom efter att det ryska punkbandet *Pussy Riot* genomfört en

konsert i en kyrka i Moskva. Brottet kan ge upp till tre års fängelse och 500 000 rubel i böter. Oberoende jurister i Ryssland bedömer att lagen strider mot internationell rätt och begränsar yttrandefriheten.

Ryssland fortsätter att vara ett av världens farligaste länder för journalister. *The Committee to Protect Journalists* räknar 38 fall av journalister som mördats på grund av sin tjänsteutövning sedan 1992. Landet intar elfte plats på rankingen över länder med högst straffrihet för mord på journalister. Det allt strängare klimatet för yttrandefriheten, och det ökande våldet mot journalister och oliktankande, har lett till ökad självcensur. Enligt *Glasnost Defence Foundation* mördades tre journalister medan över ett hundratal journalister och bloggare utsattes för attacker under 2018-2019. Situationen är särskilt bekymmersam för journalister som arbetar i norra Kaukasien och i synnerhet Tjetjejenien.

Rätten till mötes- och föreningsfrihet

Den ryska författningen garanterar rätten till fredliga sammankomster, men i praktiken gäller betydande begränsningar för utövandet av denna rätt. Organisatörerna måste i förväg erhålla ett godkännande för att demonstrera och ofta nekas dessa tillstånd, liksom tillträde till centrala platser. Efter de politiska protesterna 2011-2012 genomfördes lagändringar som begränsade möjligheterna att sammankalla möten och demonstrationer. Samtidigt höjdes bötesbeloppen för störande av allmän ordning tiofaldigt. Efter ytterligare en skärpning av lagen kan upprepade brott mot störande av allmän ordning resultera i fem års fängelse. I enlighet med denna lag dömdes aktivisten Konstantin Kotov i september 2019 till fyra års fängelse för upprepade administrativa förseelser, den andra personen att dömas till fängelsestraff på dessa grunder. Detta trots att aktivisten Ildar Dadin ett par år tidigare friats av författningsdomstolen i ett liknande mål. Efter stora solidaritetsaktioner för Kotov förklarade president Putin att målet borde ses över.

Under sommaren 2019 genomfördes stora fredliga demonstrationer mot valfusk i samband med lokalvalen i Moskva. Sammanlagt greps omkring 3000 personer, vilket myndigheterna motiverade med att demonstrationerna hade hållits utan nödvändiga tillstånd. Flera fall av polisövervåld rapporterades och många av de gripna dömdes till politiskt motiverade fleråriga fängelsestraff för bland annat våld mot tjänsteman. Civilsamhällsorganisationen *Memorial* anser att de är politiska fångar.

Föreningsfriheten garanteras i den ryska författningen, men är i praktiken under ständig press. Oberoende civilsamhällesorganisationer och politiska partier behöver gå igenom ett byråkratiskt registreringsförfarande och uppfylla strikta rapporteringskrav. Restriktionerna tillämpas godtyckligt och begränsar främst verksamheten i organisationer och partier som engagerar sig i frågor som rör politiska och medborgerliga rättigheter.

Religions- och övertygelsefrihet

Ryssland garanterar religionsfriheten i författningen. Samtidigt tillerkänns den rysk-ortodoxa kyrkan en särskild roll i lagen om samvetsfrihet och frihet för religiösa föreningar från 1997. De senaste åren har den rysk-ortodoxa kyrkan fått en allt starkare ställning i landet genom ett nära förhållande till statsmakten. Kyrkan har bidragit med ideologiskt stöd för att definiera så kallade traditionella värden, som framhåller kärnfamiljen och kvinnors roll som mödrar och hustrur.

Religionsfriheten begränsas av antiextremism- och antiterrorism-lagstiftningen. Särskilt utsatta är Jehovas vittnen som 2017 förklarades vara en extremistisk organisation och förbjöds av Högsta domstolen att verka i Ryssland, i strid med en dom i Europadomstolen år 2010. Under 2019 dömdes den danske medborgaren och Jehovas vittnen-medlemmen Dennis Christensen till sex års fängelse. Under perioden 2017-19 genomfördes omkring 300 husrannsakingar mot medlemmar i Jehovas vittnen och över femtio medlemmar frihetsberövades. Även vissa muslimska grupper, såsom Hizb ut-Tahrir, har drabbats av denna lagstiftning. Enligt *Memorials* lista över politiska fångar från december 2019 var 250 av 314 frihetsberövade på grund av sin religionstillhörighet. Tre trender som kan urskönjas är att de religiösa politiska fångarna har ökat markant till antalet, är allt yngre samt att fängelsestraffen blir allt längre. En skärpning av terrorismlagstiftningen 2016 begränsar missionärers verksamhet i Ryssland. Predikan får endast ske av officiellt registrerade religiösa organisationer och på godkända religiösa platser.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Fackliga rättigheter och relaterade frågor

Ryssland placeras på Internationella fackliga samorganisationens (ITUC) *Global Rights Index* på kategori tre av fem vad gäller efterlevnad av fackliga rättigheter, vilket avser ”regelbundna överträdelser av de fackliga

rättigheterna”. Strejkrätten begränsas i praktiken av restriktiv lagstiftning. Det finns en utbredd uppfattning bland civilsamhällesorganisationer att fackföreningarna i allt större utsträckning tillgodoser arbetsgivarnas behov. Ryssland har ratificerat samtliga av Internationella arbetsorganisationens (ILO) åtta kärnkonventioner.

I Ryssland drabbar bristande implementering av arbetsrättslagstiftning framförallt redan utsatta grupper. Löneskillnaderna mellan olika yrkesgrupper är mycket hög, liksom skillnader i löner mellan män och kvinnor. Kvinnors löner uppgick 2019 till omkring 70 procent av männens och sysselsättningsgraden var 2018 enligt OECD 63 procent för kvinnor och 75 procent för män. Även om både män och kvinnor har rätt till föräldraledighet är det mycket ovanligt att män stannar hemma med barn.

De ryska reallönerna steg 2019 med 2,9 procent. Samtidigt har realinkomsterna sjunkit under flera år till följd av minskade sociala utbetalningar. Fortsatta utmaningar är arbetsvillkor och avskedanden som inte sker i enlighet med arbets- och hälsolagstiftningen. Enligt officiell statistik har antalet arbetsskador minskat stadigt sedan år 2000. Den ryska arbetslösheten låg 2019 på 4,6 procent.

Rätten till bästa uppnåeliga fysiska och mentala hälsa

I Ryssland har alkohol- och drogmissbruk, rökning, social stress samt förorenad miljö bidragit till att landet tidigare haft en av de lägsta medellivslängderna i Europa. Folkhälsan har förbättrats, bland annat tack vare minskad konsumtion av alkohol och tobak. Medellivslängden i Ryssland ökade med 8,3 år från 2000 till 2019 och är nu 73,6 år. Den största ökningen har skett bland män, för vilka medellivslängden har ökat från 59 till 68,6 år. För kvinnor är medellivslängden 78,5 år.

En särskild satsning på effektiviseringsåtgärder pågår för att förbättra vården, vilket har medfört en halvering av antalet sjukhus sedan 2000 och en minskning av primärvårdsinrättningarna. Kvaliteten på hälsovården har ökat under 2000-talet vilket har lett till kraftigt minskad spädbarnsdödlighet. Korruption inom sjukvården är vanligt förekommande. Bland klagomålen till människorättsombudsmannen dominerar skador och dödsfall till följd av slarv inom sjukvården, brist på läkare och läkemedel samt höga läkemedelspriser.

Ryssland har en relativt liberal abortlagstiftning och tillhör de länder i världen där flest aborter genomförs. Tillgången till preventivmedel är mycket god. Våld mot kvinnor är ett utbredd problem och skapar betydande fysisk och psykisk ohälsa

Ryssland har gjort goda framsteg på att minska förekomsten av tuberkulos. Samtidigt har antalet hiv-smittade personer tiodubblats sedan år 2000 och idag finns enligt Rysslands Folkhälsomyndighet omkring en miljon hiv-smittade i Ryssland, varav en stor del är kopplad till drogmissbruk.

Rätten till utbildning

Det ryska utbildningssystemet är väl utbyggt och den generella utbildningsnivån i landet är hög. Människorättsombudsmannen har dock i sina rapporter pekat på bristande antal förskoleplatser, nedskärning av antalet skolor på landsbygden och återkallande av licenser för högre lärosäten, vilket lett till att studenter inte kunnat få ut examina.

Skolplikten är nioårig och skolgången är kostnadsfri, men i praktiken bekostas ofta skolböcker och bespisning privat. Inom högre utbildning är mutor i samband med antagning och examination vanligt förekommande.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Ryssland placeras på plats 49 av 189 i FN:s utvecklingsprogram (UNDP) index över mänsklig utveckling, men stora regionala skillnader förekommer. Den ekonomiska krisen 2014–2016 påverkade levnadsstandarden negativt. Andelen av befolkningen med inkomster under existensminimum uppgick 2019 till 13 procent och 19 miljoner ryssar lever under fattigdomsgränsen.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Jämställdhet mellan kvinnor och män föreskrivs i författningen. Trots detta är diskrimineringen av kvinnor i Ryssland utbredd, vilket kommer till uttryck genom djupt rotade stereotyper och könsroller.

Det finns ingen officiell könsfördelad statistik om våld i hemmet i Ryssland, men enligt *Human Rights Watch* rapport från 2018 har ungefär var femte kvinna i Ryssland någon gång under sin livstid blivit utsatt för våld av en

närstående man. Människorättsorganisationen *Center Anna* uppskattar att omkring 16,5 miljoner kvinnor utsattes för fysiskt och psykiskt våld i hemmet under 2019. Enligt en färsk rapport från organisationen, delvis baserad på uppgifter inhämtade från de ryska myndigheterna, förekom våld i hemmet i var fjärde familj i Ryssland och ungefär 70 procent av alla våldsbrott inom familjen drabbar kvinnor och barn. 2018 dödades 8 300 kvinnor i Ryssland. *Center Anna* uppskattar att en stor del av dessa avlidit till följd av våld i en nära relation.

Enligt *Center Anna* väljer endast tio procent av de kvinnor som söker skydd hos organisationer att polisanmäla misshandeln, och endast tre procent av alla anmälda fall av våld i nära relationer leder till rättegång och återspeglas i den officiella statistiken. Brist på kunskap om och förståelse för kvinnors rättigheter, samt avsaknaden av ett effektivt system för att hantera kränkningar, bidrar till utbredd straffrihet för brott mot kvinnor

Ryssland har ingen lag om våld i nära relationer. År 2016 infördes visserligen ett tillägg om våld mot närstående i brottsbalkens paragraf om misshandel, men denna avskaffades 2017 efter starka påtryckningar från konservativa krafter. Samtidigt vittnar människorättsförfvarare om att den allmänna opinionen gällande våld mot kvinnor har förändrats under de senaste åren. En opinionsundersökning visade nyligen att omkring 70 procent av de tillfrågade anser att en lag om förebyggande av våld mot kvinnor är nödvändig. Federationsrådet har lagt fram ett första utkast på lagförslag i frågan.

Enligt *International Crisis Group* lever kvinnor i norra Kaukasien under mer utsatta förhållanden än någonsin tidigare. Informell rättsskipning, sedvänjor och sharialag existerar parallellt med rysk lag och öppnar för godtyckliga rättsliga tolkningar. Hedersmotiverade mord, brudkidnappning och polygami förekommer. Könstympning av flickor har rapporterats i Dagestan.

Ryssland utmärker sig för en hög andel kvinnor på ledande företagsbefattningar, dock leds endast 43 av de 500 största ryska bolagen av kvinnor. Kvinnor är förbjudna att verka inom 456 yrken, som anses alltför farliga eller skadliga, men denna lista kommer från och med 2021 att omfatta 100 yrken.

Barnets rättigheter

Den ryska författningen och övrig lagstiftning tillgodoser skydd för barnet, mödraskap och familjen. I sin landrapport 2014 lovordade FN:s kommitté för barnets rättigheter (UNICEF) Ryssland för att ha genomfört lagändringar rörande vård av föräldralösa barn, människohandel, handel med barn för sexuella ändamål, pornografi samt förbättrade möjligheter till utbildning för barn med funktionsnedsättning. Kommittén välkomnade också att Ryssland hade antagit en nationell strategi för barn 2012-2017. Kommittén uppmanade samtidigt Ryssland att bland annat stärka implementeringen av gällande lagstiftning och öka spridandet av information om barnkonventionen.

Utfasningen av UNICEF:s kontor 2012 har lett till minskad tillgång till oberoende statistik. Barnaga är tillåtet i Ryssland men enligt människorättsförsvarare förändras sakta den allmänna opinionen vad gäller våld mot barn till det bättre.

Enligt det ryska utbildningsministeriet har antalet föräldralösa barn nästan halverats de senaste fem åren och uppskattades 2019 vara omkring 47 000. Betydligt fler barn bor emellertid på institutioner, då deras vårdnadshavare av olika anledningar inte kan ta hand om dem. Misshandel och vanskötsel förekommer.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Omkring en femtedel av befolkningen i Ryssland tillhör olika nationella och etniska minoriteter. Ett 40-tal etniska grupper, motsvarande omkring 250 000 personer, skyddas enligt lag som urfolk, men tillämpningen begränsas inte sällan av regeringsbeslut som rör utvinning av naturresurser i norra Ryssland. År 2009 lanserades en handlingsplan för hållbar utveckling för urfolken, men fortfarande råder begränsad tillgång för dessa grupper till sociala tjänster, utbildning och vård.

Twister med myndigheter rörande nyttjanderätt av mark och fiske är vanligt förekommande. Paraplyorganisationen för de ryska urfolken (RAIPON) har knutits närmare statsmakten och några organisationer som främjar urfolkens rättigheter har stämplats som utländska agenter. I november 2019 upplöstes den 20 år gamla icke-statliga urfolksorganisationen *Center for Support of Indigenous Peoples of the North*.

Hatbrott mot etniska minoriteter förekommer. Attacker med rasistiska förtecken har emellertid minskat tack vare myndigheternas arbete med att identifiera våldsbejakande extremister.

Hbtq-personers åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Homosexualitet är inte förbjudet i Ryssland och lagstiftningen innehåller inga bestämmelser som uttryckligen diskriminerar mot homosexuella. Den rättsliga normen är dock fortsatt heterosexualitet, vilket innebär ett förbud för samkönade par att registrera partnerskap eller adoptera barn. Diskriminering av homosexuella personer är utbredd.

Lagen från 2013 som förbjuder informationsspridning till barn om ”icketraditionella sexuella relationer” används som ett verktyg för att motarbeta hbtq-aktivister. Statlig propaganda utmålar homo- och bisexualitet samt trans- och queeridentitet som stående i strid med vad som uppfattas som traditionella ryska värderingar. Homosexualitet jämföras inte sällan med pedofili. Enligt en undersökning av en människorättsorganisation är de största utmaningarna för hbtq-personer fysiskt våld, kränkningar av arbetsrätten och mötesfriheten samt våld i hemmet. Det råder utbredd straffrihet för våldsamma attacker på hbtq-personer.

Under 2017 larmade människorättsorganisationen *Russian LGBT-Network* om att homosexuella män utsattes för systematiska övergrepp, inklusive tortyr, påtvingade försvinnanden och utomrättsliga avrättningar i delrepubliken Tjetjenien. Övergreppen väckte stor internationell uppmärksamhet och ledde bland annat till att OSSE:s så kallade Moskvamekanism aktiverades, vilken i sin tur bekräftade anklagelserna. En andra våg av förföljelser inträffade vid årsskiftet 2018-2019 då ett 40-tal personer, inklusive kvinnor, godtyckligt frihetsberövades. Uppgifter om tortyr framkom, men ännu har ingen ställts till svar och rapporter förekommer om ryska myndigheters ovilja att utreda uppgifterna.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Lagstiftningen rörande asyl tillämpas mycket restriktivt och endast ett fåtal flyktingar beviljas permanent flyktingstatus. Civilsamhällesorganisationer rapporterar att sökande ofta behöver betala ”avgifter” för att få sin ansökan behandlad och själva bekosta tolkningstjänster.

FN:s flyktingorgan (UNHCR) rapporterar att uppemot 400 000 ukrainare kom till Ryssland mellan 2014 och 2018, varav 102 000 erhöll antingen flyktingstatus eller tillfällig asyl under samma period. Dessa utgör den största flyktinggruppen i Ryssland och behandlas enligt UNHCR bättre än andra flyktingar. Syrier och afghaner utgör de näst största flyktinggrupperna, men ytterst få av dessa beviljas permanent flyktingstatus, exempelvis endast två syrier under 2019.

Flyktingar och migranter från Afrika och Asien behandlas enligt civilsamhällsföreträdare sämre än de från länder i närområdet. Myndigheterna försöker hindra dessa grupper från att söka asyl och de måste vänta längre på beslut och krävs på fler och större mutor. Migrantarbetare från Centralasien möter särskilt svåra arbetsförhållanden och även trakasserier från polis, som utan juridisk grund ibland hotar med deportation.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Situationen för personer med funktionsnedsättning i Ryssland är fortsatt svår, men har förbättrats de senaste åren. Rysk lag förbjuder diskriminering på grund av funktionsnedsättning och nybyggda ryska fastigheter måste vara tillgängliga även för personer med funktionsnedsättning.

Enligt officiella uppgifter från 2019 lever över 11 miljoner människor med någon slags funktionsnedsättning, vilket motsvarar omkring 8,5 procent av befolkningen, ett antal som har minskat till följd av en ny bedömning av funktionsnedsättning.

De flesta personer med funktionsnedsättning står utanför arbetsmarknaden och är hänvisade till hjälp från närstående eller välgörenhet. Rysslands omkring 670 000 barn med funktionsnedsättning har begränsade möjligheter att få kvalitativ utbildning och en tredjedel är placerade i statliga barnhem, där misshandel och vanvård förekommer.

Allmänhetens syn på personer med funktionsnedsättning blir långsamt mer positiv. Paralympics vid OS i Sotji i Ryssland 2014 fick positiv uppmärksamhet. Fall av diskriminering har fått stor publicitet och lett till uttalanden från högt uppsatta tjänstemän.

VII. Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer

Sveriges regering ska år 2020 anta en strategi för stöd till demokrati, mänskliga rättigheter och miljö i Ryssland för perioden 2020-2024. Totalt ska cirka 389 miljoner kronor avsättas under strategiperioden, varav 324 miljoner kronor avser Sidas verksamhet och 65 miljoner kronor avser Svenska institutets verksamhet. Regeringens demokratisatsning, som går ut på att Sverige i alla sammanhang ska stå upp för demokratiska principer, arbeta för att stärka demokratin och uttrycka kritik när den brister, genomförs också i Ryssland.

År 2016 antogs en ny Östersjöstrategi för 2016-2020 som genomförs av Svenska institutet. Strategin omfattar cirka 500 miljoner kronor och inbegriper bland annat Ryssland. EU stödjer med 3 miljoner euro årligen det ryska civilsamhället genom *The European Instrument for Democracy and Human Rights*. En ny Östersjöstrategi ska antas för perioden 2021-2025.

Ryssland har fasat ut flera FN-program och fonder, däribland UNICEF och FN:s befolkningsfond (UNFPA) med motiveringen att Ryssland inte längre har status som mottagare av utvecklingsbistånd. FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheters (OHCHR) representant lämnade Ryssland 2016.

Ryssland granskades i FN:s universella granskningsmekanism (UPR) i maj 2018. Sveriges rekommendationer rörde lagstiftning kring civilsamhället, yttrandefrihet och demonstrationsfrihet.

VIII. Ratificering av centrala konventioner om mänskliga rättigheter

Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)* ratificerades år 1973. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 1991. Det tillhörande protokollet om avskaffandet av dödsstraffet har inte ratificerats.

Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)* ratificerades år 1973. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)* ratificerades år 1969.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* ratificerades år 1981. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2004.

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)* ratificerades år 1987. Det tillhörande protokollet om förebyggande av tortyr har inte ratificerats.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* ratificerades år 1990. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter ratificerades år 2008. Det tillhörande protokollet om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2013. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Internationella konventionen om skydd för migrantarbetare och deras familjers rättigheter, *International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families (ICRMW)* har inte ratificerats.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)* ratificerades år 2012. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Internationella konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances (ICED)* har inte ratificerats.

1951 års konvention angående flyktingars rättsliga ställning, *Convention Relating to the Status of Refugees (Refugee Convention)* ratificerades år 1993. Det tillhörande protokollet ratificerades år 1993.

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *Rome Statute of the International Criminal Court (ICC)* har inte ratificerats.

Regionala instrument

Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, *The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR)* ratificerades år 1998.

Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter, *Framework Convention for the protection of National Minorities*, ratificerades år 1998.

Europeiska stadgan om landsdel- eller minoritetsspråk, *European Charter for Regional or Minority Languages*, undertecknades år 2001.

Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet, *Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, har inte ratificerats.